

Quae predictis videntur obiare.

Dicit tamen Joannes Chrysostomus (1): « Sicut crudelis et iniquus est qui castam dimittit; sic fatuus est et inquis qui retinet meretricem: patronus enim turpitudinis est qui celat crimine uxoris. » Item Hieronymus (2): « Cum mulier unam carnem in aliam divideret, et se fornicatione a marito separaverit, non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat, dicente Scriptura (Proverb. 18, 22): « Qui tenet adulteram, stultus est et insipientis. » Idem ad Amandum presbyterum scribens (epist. 147), de quadam quae viro suo vivente alii nupserrat, sic ait: « Rem novam loquor, immo non novam, sed veterem, quae veteris testamenti auctoritate confirmatur. (Deut. 24): Si reliquerit secundum (3) virum mulier, et reconciliari voluerit priori, non potest. »

Determinatio.

Sed haec omnia intelligenda sunt de illa quae ab adulterio redire nolit, nec per poenitentiam peccatum delere. Quod si vir scienter patitur, consentire videtur. Si enim in adulterio perseverare elegit, patronus turpitudinis et lenocinii reus maritus habebitur, nisi eam adulterii ream facere voluerit. Si autem a peccato recesserit, et per poenitentiam illud purgaverit, poterit viro reconciliari. Unde Augustinus (4): « Quod tibi durum videtur, ut post adulterium reconcilietur conjugi (5), si fides adsit, non erit durum. Cur enim ad hoc deputamus adulteros quos credimus poenitentia esse sanatos? » Idem (6): « Non erit turpis nec difficile, etiam post patratam et purgatam adulteriam, reconciliatio conjugii, ubi per claves regni caelorum non dubitatur fieri remissio peccatorum: non ut post viri divortium adultera revocetur, sed ut post Christi consortium adultera non vocetur » (7). Item

(1) Hom. 32, in Math. Sive Aactor operis imperfecti sub S. Chrysostomi nomine in Decretis relatus causa 52, quæst. 1, cap. Sicut (Ex edit. P. Nicolai).

(2) In Math. cap. 19 (Ex edit. P. Nicolai).

(3) Novata: suum.

(4) Ad Pollentium de adulteris conjugis lib. 2, cap. 6. Sed appendices ex Augustino subsequentes cap. Quod autem sibi et cap. Non erit (Ex edit. P. Nicolai).

(5) Al. deest conjugi.

(6) Eodem lib., cap. 9 (Ex edit. P. Nicolai).

(7) Nicolai: Item Gregorius hom. 20, in Evang.: « Si qui quod promisit, minime servavit, videamus utrum sciamus plangere quod erravit. Apud misericordem namque iudicem nec ille fallax habebitur qui ad veritatem revertitur, nec etiam postquam mortitur: quia omnipotens Deus dum hinc benter nostram poenitentiam suscepit, ipse suo iudicio hoc quod erravimus abscondit. » Licet enim id Gregorius de illis dicat qui omnibus antiqui hostis operibus ac pompis in die baptismatis renuntiare promittentes, non servant post baptismum quod ante illum sponderant, sed ad prava opera dilabuntur, ac deinde plangentes lapsum suum suscipiuntur

Divisio textus.

Postquam determinavit de impotentia cocundi, quae actum matrimonii impedit, hic determinat de separatione a toto propter peccatum fornicationis, quae similiter actum matrimonii tollit vinculo matrimoniali durante; et dividitur in partes duas: in prima ostendit quomodo adulterium sequens matrimonium tollit actum matrimonii vinculo matrimoniali durante; in secunda ostendit quomodo adulterium praecedens matrimonium, etiam matrimoniale vinculum tollit, ibi: *Solet etiam quaeri, an valeat duci in conjugium quae prius est polluta per adulterium*. Prima in duas: in prima ostendit quando licet uxorem dimittere propter fornicationem; in secunda inquiri, utrum dimittere sit

Gregorius: « Debet recipere peccatricem quae poenitentiam egit, sed non saepe. » Item Hermes: « Si vir scierit uxorem suam deliquisse, et non egerit poenitentiam mulier; si permanet in fornicatione sua, et vir vivit cum illa, vir reus erit, et particeps peccati. Quod si mulier dimissa egerit poenitentiam, et voluerit ad virum reverti, debet recipere peccatricem quae poenitentiam egit, sed non saepe. »

De illis qui se ante polluturum per adulterium.

Solet etiam quaeri, an valeat duci in conjugium quae prius est polluta per adulterium. De hoc Leo Papa ait (1): « Nullus ducit in matrimonium quam prius polluit adulterio. » Item (2): « Ratum est auribus sanctorum sacerdotum, quendam alterius uxorem stupro violasse, et, insuper moechae iuramentum dedisse, quod post legitimi mariti mortem, si superviveret, duceret eam in uxorem; quod factum est. Tale ergo conubium prohibemus et anathematizamus. » His aliisque auctoritatibus vetantur in conjugium copulari, qui se prius adulterio maculaverunt. Sed contra Augustinus ostendit, dicens (lib. 1 de Nuptiis et Concupisc., cap. 10): « Denique, mortuo eo cum quo fuit verum conjugium, fieri potest conjugium cum qua praecessit adulterium. Item (5): « Posse fieri sane licitas nuptias ex personis illicite conjugatis honesto placito subsequente manifestum est. »

Determinatio.

Sed haec ultima auctoritas de concubinibus loquitur, perhibens concubinas posse transire ad honestum placitum nuptiarum, si castitatem et fidem servare velint. Prima vero auctoritas Augustini de illis ait qui de peccato poenitentur, et nihil in mortem viri machinati sunt, nec vivente viro fidem adulterae dedit moechus quod eam in conjugio duceret, si superviveret. Qui vero haec faciunt, aliis praemissis auctoritatibus prohibentur copulari.

misericorditer a Deo, et apud illum veniam inveniant; nihilominus in Decretis causa 52, quæst. 1, cap. Apud, speciatim feminis applicatur quae conjugibus fidem non servant, poenitentiam subinde agunt, et proinde ab ipsis conjugibus suscipi debent. Item Hermes (in libro qui inscribitur Pastor). Si vir scierit etc. Quam tamen Pastoris Liberum ut apostrophum rejici a Gelasio in Decretis dist. 13, cap. Sancta Romana, ad marginem notat.

(1) Eius nomine in Decretis refertur causa 51, cap. Nullus absque iudice speciali, nec late quidquam apud illum occurrit; sed hoc ipsum potius colligitur ex Concilio Triburienis quod ibidem refertur cap. Illud vero, ut et sequens appendix cap. Relatum est, sed cap. Denique refertur quae subjunguntur ex Augustino (Ex edit. P. Nicolai).

(2) Ex eodem Concilio Triburienis (Ex edit. P. Nicolai).

(3) Lib. de bono Conjugali, cap. 14 (Ex edit. P. Nicolai).

necessitatis, an liceat ei eam retinere, ibi: *Dicit tamen Joannes Chrysostomus etc.* Prima in duas: in prima ostendit quod viro licet dimittere uxorem, et e converso, propter fornicationem commissam; in secunda ostendit quod neutri post separationem licet nubere propter prioris matrimonii vinculum manens, ibi: *Si quis autem fornicationis expert fornicariam dimiserit, alii copulari non potest*. Circa primum duo facit: primo ostendit quod uterque conjugum potest alium dimittere propter fornicationem, quando ipse est a fornicatione immunis; secundo ostendit quod hoc non potest fieri, quando ipse similis crimini subjacet, ibi: *Si vero quaeritur, an adulter adulteram possit dimittere causa fornicationis; dicimus etc.*

QUAESTIO I.

Hic quaeruntur sex: 1.º utrum liceat viro uxorem dimittere causa fornicationis; 2.º utrum ad hoc teneatur; 3.º utrum possit dimittere proprio iudicio, vel iudicium Ecclesiae requiratur; 4.º utrum vir et uxor quantum ad hoc sint aequalis conditionis; 5.º utrum post divortium debeant manere innupti; 6.º de reconciliatione.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum propter fornicationem liceat viro uxorem dimittere.

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod propter fornicationem non liceat viro uxorem dimittere. Non enim pro malo est malum reddendum. Sed vir dimittens uxorem propter fornicationem, videtur malum pro malo reddere. Ergo hoc non licet.

2. Praeterea, majus peccatum est si uterque fornicetur quam si alter tantum. Sed si uterque fornicetur, non poterit fieri divortium propter hoc. Ergo nec si unus tantum fornicatus fuerit.

3. Praeterea, fornicatio spiritualis et quaedam alia peccata sunt graviora quam fornicatio carnalis. Sed propter illa non potest fieri separatio a toto. Ergo nec propter fornicationem carnalem.

4. Praeterea, vitium contra naturam magis remotum est a matrimonii bonis quam fornicatio, quae modo naturae fit. Ergo magis debuit poni causa separationis quam fornicatio.

Sed contra est quod dicitur Matth. 3.

Praeterea, illi qui frangit fidem, non tenetur aliquis fidem observare. Sed conjux fornicans frangit fidem quam alteri conjugi debet. Ergo alter potest alterum propter causam fornicationis dimittere.

Solutio. Respondeo dicendum, quod Dominus dimittere uxorem concessit propter fornicationem in poenam illius qui fidem fregit, et in favorem illius qui servavit, ut non sit strictius ad reddendum debitum ei qui non servavit fidem. Et propter hoc excipiuntur septem casus in quibus non licet viro uxorem dimittere fornicantem, in quibus vel uxor a culpa immunis est, vel utriusque sunt aequaliter culpabiles. Primus est, si ipse vir similiter fornicatus fuerit. Secundus, si ipse uxorem prostituerit. Tertius, si uxor virum suum mortuum probabiliter credens propter longam ejus absentiam, alteri nupserrat, si latenter cognita est ab aliquo sub specie viri lectum subintrante. Quintus, si fuerit vi oppressa. Sextus, si reconciliaverit eam sibi post adulterium perpetratum, carnaliter eam cognoscens. Septimus, si matrimonio in infidelitate utriusque contracto, vir dederit uxori libellum repudi, et uxor alteri nupserrat; tunc enim si utriusque consentiant, tenetur eam vi recipere (1).

Ad primum ergo dicendum, quod vir si dimittat uxorem fornicantem livore vindictae, peccat; si autem ad infamiam propriam cavendam, ne videatur particeps criminis, vel ad vitandum prolis incertitudinem, non peccat.

(1) Addit Nicolai: (extra. de Divortii, cap. Gaudemus prope finem).

S. Th. Opera omnia. V. 7.

Ad secundum dicendum, quod divortium ex causa fornicationis fit uno accusante alium; et quia nullus potest accusare qui in simili crimine existit, quando uterque fornicatur, divortium celebrari non potest; quamvis magis peccetur contra matrimonium utroque fornicante quam altero tantum.

Ad tertium dicendum, quod fornicatio est directe contra bona matrimonii; quia tollitur per eam certitudo prolis, et fides frangitur, et significatio non servatur, dum unus conjugum pluribus carnem suam dividit; et ideo alia crimina quamvis forte sint majora fornicatione, non causant divortium. Sed quia infidelitas, quae dicitur spiritualis fornicatio, etiam est contra matrimonii bonum, quod est proles educanda ad cultum Dei; etiam ipsa facit divortium; sed tamen aliter quam corporalis fornicatio; quia propter unum actum fornicationis carnalis potest procedi ad divortium, non autem propter unum actum infidelitatis, sed propter consuetudinem quae pertinaciam ostendit, in qua infidelitas perficitur.

Ad quartum dicendum, quod etiam propter vitium contra naturam potest procedi ad divortium; sed tamen non fit ita mentio de ipso, tum quia est passio inordinabilis, tum quia rarius accidit, tum quia non ita causat incertitudinem prolis.

ARTICULUS II.

Utrum vir teneatur ex praecepto uxorem fornicantem dimittere.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod vir teneatur ex praecepto uxorem fornicantem dimittere. Vir enim, cum sit caput uxoris, tenetur uxorem corrigere. Sed separatio a toto est inducta ad correctionem uxoris fornicantis. Ergo tenetur eam a se separare.

2. Praeterea, qui consentit peccanti mortaliter, ipse etiam mortaliter peccat. Sed retinens uxorem fornicantem, videtur consentire ei, ut in littera dicitur. Ergo peccat, nisi eam a se ejiciat.

3. Praeterea, 1 Corinth. 6, 16, dicitur: *Qui adhaeret meretrici, unum corpus efficitur*. Sed non potest aliquis simul esse membrum meretricis et Christi, ut ibidem dicitur. Ergo vir uxori fornicanti adhaerens, membrum Christi esse desinit, mortaliter peccans.

4. Praeterea, sicut cogitatio tollit matrimonii vinculum, ita fornicatio separat a toto. Sed postquam vir noverit consanguinitatem sui ad uxorem, peccat mortaliter cognoscens ipsam. Ergo si cognoscat uxorem postquam scit ipsam esse fornicatam, mortaliter peccat.

5. Sed contra est quod dicit Glossa (Augustini et Bedae) 1 Corinth. 7, quod Dominus permisit causa fornicationis uxorem dimittere. Ergo non est in praecepto.

6. Praeterea, quilibet potest dimittere alteri quod in se peccavit. Sed uxor fornicans peccat in virum. Ergo vir potest ei parere, ut non dimittat eam.

Solutio. Respondeo dicendum, quod dimissio uxoris fornicantis introducta est ad corrigendum uxoris crimen per talem poenam. Poena autem corrigens non requiritur ubi emendatio jam praecessit; et ideo si mulier de peccato poeniteat, vir non tenetur eam dimittere; si autem non poeniteat,

tenetur, ne peccato ejus consentire videatur, dum correctionem debitam non apponit.

Ad primum ergo dicendum, quod peccatum fornicationis in uxore potest corrigi non tantum tali poena, sed etiam verbis et verberis; et ideo si alias ad correctionem sit parata, non tenetur vir praedictam poenam ad ejus correctionem adhibere.

Ad secundum dicendum, quod tunc vir uxori consentire videtur quando eam tenet non cessantem a peccato praeterito; si autem emendata fuerit, non ei consentit.

Ad tertium dicendum, quod ex quo de peccato fornicationis poenituit, meretrix dici non potest; et ideo vir se ei conjungendo, membrum meretricis non fit. Vel dicendum, quod non conjungitur ei quasi meretrici, sed quasi uxori.

Ad quartum dicendum, quod non est simile; quia consanguinitas facit ut non sit inter eos matrimoniale vinculum, et ideo carnalis copula esset illicita; sed fornicatio non tollit vinculum praedictum; et ideo actus remanet, quantum est de se, licitus, nisi per accidens illicitus fiat, in quantum vir consentire turpitudini uxoris videtur.

Ad quintum dicendum, quod permissio illa est intelligenda per prohibitionis privationem; et sic contra praecceptum non dividitur; quia etiam quod cadit sub praeccepto, non est prohibitum.

Ad sextum dicendum, quod uxor non tantum peccat in virum, sed etiam in seipsam, et in Deum; et ideo vir non totaliter potest poenam dimittere, nisi emendatio sequatur.

ARTICULUS III.

Utrum proprio judicio possit vir uxorem fornicantem dimittere.

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod proprio judicio potest vir uxorem fornicantem dimittere. Sententiam enim a iudice latam absque alio judicio exequi licet. Sed Deus justus iudex dedit hanc sententiam, ut propter fornicationem vir uxorem dimittere possit. Ergo non requiritur ad hoc aliud judicium.

2. Praeterea, Matth. 1, dicitur, quod Joseph, cum esset justus, cogitavit occulte dimittere Mariam. Ergo videtur quod occulte vir possit divortium celebrare absque Ecclesiae judicio.

3. Praeterea, si vir post fornicationem uxoris cognitam debitum ei reddit, amittit etiam actionem quam contra fornicariam habebat. Ergo denegatio debiti quae ad divortium pertinet, debet Ecclesiae iudicium praecedere.

4. Praeterea, illud quod non potest probari, non debet ad iudicium Ecclesiae adduci. Sed fornicationis crimen non potest probari, quia *oculus adulteri observat caliginem*, ut dicit Job 24, 15. Ergo non debet iudicio Ecclesiae praedictum divortium fieri.

5. Praeterea, accusationem debet inscriptio praecedere, qua aliquis se ad talionem obliget, si in probatione deficiat. Sed hoc non potest esse in ista materia; quia tunc qualiterumque res iret, vir consequeretur intentum suum, sive ipse uxorem dimitteret, sive uxor eum. Ergo non debet ad iudicium Ecclesiae per accusationem adduci.

6. Praeterea, plus tenetur homo uxori quam

extraneo. Sed homo crimen alterius, etiam extranei, non debet Ecclesiae deferre, nisi monitione praemissa in secreto, ut patet Matth. 19. Ergo multo minus potest crimen uxoris ad Ecclesiam deferre, si eam prius occulte non corripuit.

Sed contra, nullus debet seipsum vindicare. Sed si vir uxorem fornicantem proprio arbitrio dimitteret, ipse se vindicaret. Ergo hoc non debet fieri.

Praeterea, nullus in eadem causa est actor et iudex. Sed vir est actor impetens uxorem de offensa in se commissa. Ergo ipse non potest esse iudex; et sic non debet eam proprio arbitrio dimittere.

Solutio. Respondeo dicendum, quod vir potest dimittere uxorem dupliciter. Uno modo quantum ad torum tantum; et sic potest eam dimittere quam cito sibi constat de fornicatione uxoris, proprio arbitrio; nec tenetur reddere debitum exigenti, nisi per Ecclesiam compellatur; et taliter reddens nullum sibi praedictum facit. Alio modo quantum ad torum et cohabitationem; et hoc modo non potest dimitti nisi iudicio Ecclesiae; et si alias (1) dimissa fuerit, debet cogi ad cohabitandum, nisi possit ei vir in continentem fornicationem probare. Haec autem dimissio divortium dicitur; et ideo concedendum est quod divortium non potest celebrari nisi iudicio Ecclesiae.

Ad primum ergo dicendum, quod sententia est applicatio juris communis ad particulare factum: unde Dominus jus promulgavit, secundum quod sententia in iudicio formari debet.

Ad secundum dicendum, quod Joseph non volebat Virginem dimittere quasi suspectam de fornicatione, sed ob reverentiam sanctitatis ejus, timens ei cohabitare, ut supra dictum est; nec tamen est simile, quia tunc ex adulterio non solum procedebatur ad divortium, sed ulterius ad lapidationem; non autem nunc quando agitur in iudicio Ecclesiae.

Ad tertium patet solutio ex dictis.

Ad quartum dicendum, quod quandoque vir uxorem suspectam habens ei insidiatur, et deprehendere eam potest cum testibus in crimine fornicationis; et sic potest ad accusationem procedere. Et praeterea, si de facto isto non constat, possunt esse violentes suspiciones fornicationis; quibus probatis, videtur fornicatio esse probata, ut si invenitur solus cum sola horis et locis suspectis, et nudus cum nuda.

Ad quintum dicendum, quod maritus potest accusare uxorem de adulterio dupliciter. Uno modo ad tori separationem coram iudice spirituali, et tunc inscriptio debet fieri sine obligatione ad legem talionis: quia sic vir consequeretur intentum suum, ut objecto probat. Alio modo ad punitionem criminis in iudicio saeculari; et sic oportet quod praecedat inscriptio, per quam ad poenam talionis se obliget, si in probatione deficiat.

Ad sextum dicendum, quod sicut Decretalis (extra de accusationibus, cap. *Qualiter*) dicit, tribus modis in criminibus procedi potest. Primo per inquisitionem, quam debet praecedere clamosa insinuatio quae locum accusationis tenet. Secundo per accusationem, quam debet praecedere inscriptio. Tertio per denuntiationem, quam debet praecedere fraterna correptio. Verbum ergo Domini in-

(1) *Nicotai*: alias si dimissa etc.

telligitur quando agitur per viam denuntiationis, non quando agitur per viam accusationis: quia tunc non agitur solum ad correptionem delinquentis, sed ad punitionem propter bonum commune conservandum, quod iustitia deficiente periret.

ARTICULUS IV.

Utrum vir et uxor debeant in causa divortii ad paria judicari.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod vir et uxor non debeant in causa divortii ad paria judicari. Divortium enim conceditur in lege nova loco repudii, quod erat in lege veteri, ut patet Matth. 5. Sed in repudio vir et uxor non judicantur ad paria: quia vir poterat repudiare uxorem, et non e converso. Ergo nec in divortio debent ad paria judicari.

2. Praeterea, plus est contra legem naturae quod uxor plures viros habeat quam quod vir plures mulieres: unde hoc quandoque licuit, illud vero nunquam, ut supra, dist. 55, quaest. 1, art. 1, ad 7, dictum est. Ergo plus peccat mulier in adulterio quam vir; et ita non debent ad paria judicari.

3. Praeterea, ubi est majus nocuum proximi, ibi est majus peccatum. Sed plus nocet adultera uxor viro quam vir adulter uxori: quia adulterium uxoris facit incertitudinem prolis, non autem adulterium viri. Ergo majus est peccatum uxoris; et sic non debent ad paria judicari.

4. Praeterea, divortium inducitur ad crimen adulterii corrigendum. Sed magis pertinet ad virum, qui est caput mulieris, ut dicitur 1 Cor. 11, corrigere uxorem, quam e converso. Ergo non debent in repudio ad paria judicari, sed vir debet esse melioris conditionis.

5. Sed contra, videtur quod uxor in hoc debet esse melioris conditionis. Quia quanto est major fragilitas in peccante, tanto peccatum est magis dignum venia. Sed in mulieribus est major fragilitas quam in viris, ratione ejus dicit Chrysostomus (Auctor Oper. imperf. in Matth., hom. 40), quod propria passio mulieris luxuria est; et Philosophus in 7 Ethic. (cap. 8), quod mulieres non dicuntur incontinentes, proprie loquendo, propter facilem inclinationem in concupiscentiam: quia nec bruta animalia possunt continere propter hoc quod non habent aliquid quod concupiscentiam obviare possit. Ergo mulieribus in poena divortii debet magis dari.

6. Praeterea, vir ponitur caput mulieris, ut ipsam corrigat. Ergo magis peccat quam mulier; et sic debet magis puniri.

Solutio. Respondeo dicendum, quod in causa divortii vir et uxor ad paria judicantur, ut idem sit licitum et illicitum uni quod alteri; non tamen pariter judicantur ad (1) illa: quia causa divortii est major in uno quam in alio, cum tamen in utroque sit causa sufficiens ad divortium. Divortium enim est poena adulterii, in quantum est contra matrimonium bona. Quantum autem ad bonum fidei, ad quam conjuges aequaliter sibi invicem tenentur, tantum peccat contra matrimonium adulterium unus sicut adulterium alterius; et haec causa in

(1) *Al. deest ad.*

utroque sufficit ad divortium, sed quantum ad bonum prolis plus peccat adulterium uxoris quam viri; et ideo major causa divortii est in uxore quam in viro; et sic ad aequalia, sed non ex aequali causa obligantur: nec tamen injuste, quia in utroque est causa sufficiens ad hanc poenam: sic etiam est de duobus qui damnantur ad mortis ejusdem poenam; quamvis alius altero gravius peccaverit.

Ad primum ergo dicendum, quod repudium non permittebatur nisi ad vitandum homicidium; et quia in viris magis erat de hoc periculum quam in mulieribus, ideo viro permittebatur dimittere uxorem, non autem e converso per legem repudii.

Ad secundum et tertium dicendum, quod rationes illae procedant secundum quod in comparatione ad bonum prolis major sit causa divortii in uxore adultera quam in viro; non tamen sequitur quod non judicentur ad paria, ut ex dictis patet.

Ad quartum dicendum, quod quamvis vir sit caput mulieris ut gubernator, non tamen quasi iudex ipsius, sicut nec e converso; et ideo in his quae per iudicium faciendae sunt, non plus potest vir in uxorem quam e converso.

Ad quintum dicendum, quod in adulterio invenitur de ratione peccati idem quod est in fornicatione simplici, et adhuc plus, quod magis gravat secundum laesionem matrimonii (1). Si ergo consideretur id quod est commune adulterio et fornicationi, peccatum viri et mulieris se habent ut excedentia et excessa: quia in muliere est plus de humore, et ideo sunt magis ducibiles a concupiscentiis; sed in viro plus de calore qui concupiscentiam excitat. Sed tamen simpliciter loquendo, ceteris paribus, vir in simplici fornicatione plus peccat quam mulier: quia habet plus de rationis bono, quod praevalet quibuslibet motibus corporalium passionum. Sed quantum ad laesionem matrimonii, quam adulterium fornicationi addit, ex qua divortium causatur, plus peccat mulier quam vir, ut ex dictis patet; et quia hoc est gravius quam simplex fornicatio, ideo, simpliciter loquendo, plus peccat mulier adultera quam vir adulter, ceteris paribus.

Ad sextum dicendum, quod quamvis regimen quod datur viro in mulierem, sit quaedam circumstantia aggravans; tamen ex illa circumstantia quae in aliam speciem trahit, magis aggravatur peccatum, scilicet ex laesione matrimonii, quae trahit ad speciem injustitiae in hoc quod furtive aliena proles submititur.

ARTICULUS V.

Utrum post divortium vir alteri nubere possit.

Ad quintum sic proceditur. 1. Videtur quod post divortium vir alteri nubere possit. Nullus enim tenetur ad perpetuum continentiam. Sed vir in aliquo casu tenetur uxorem fornicantem in perpetuum a se separare, ut patet ex dictis. Ergo videtur quod ad minus in tali casu alteram ducere possit.

2. Praeterea, peccanti non est danda major occasio peccandi. Sed si ei qui propter fornicationis culpam dimittitur, non licet aliam copulam quaerere, datur sibi major occasio peccandi: non enim

(1) *Nicotai*: scilicet laesio matrimonii.

est probabile ut qui in matrimonio non continuit, postea continere possit. Ergo videtur quod liceat ei ad aliam copulam transire.

5. Praeterea, uxor non tenetur viro nisi ad debitum reddendum, et cohabitacionem. Sed per divortium ab utroque absolvitur. Ergo omnino soluta est a lege viri; ergo potest alteri nubere; et eadem est ratio de viro.

4. Praeterea, Math. 19, 9, dicitur: *Qui dimiserit uxorem, et aliam duxerit, excepta causa fornicationis, moechatur.* Ergo videtur quod si causa fornicationis dimissa uxore aliam duxerit, non moechatur; et ita erit matrimonium verum.

Sed contra, 1 Corinth. 7, 10: *Praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere inuptam.*

Praeterea, nullus debet ex peccato reportare commodum. Sed reportaret, si liceret adulterae ad aliud magis desideratum coniubium transire, et esset occasio adulterandi volentibus alia matrimonia quaerere. Ergo non licet aliam copulam quaerere nec viro nec uxori.

Solutio. Respondeo dicendum, quod nihil adveniens supra matrimonium potest ipsum dissolvere; et ideo adulterium non facit quin sit verum matrimonium; manet enim, ut dicit Augustinus (de Nupt. et Concup., cap. 10), inter viventes conjugale vinculum, quod nec separatio nec cum alio iunctio potest auferre; et ideo non licet uni, altero vivente, ad aliam copulam transire.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis per se nullus obligetur ad continentiam, tamen per accidens potest esse quod obligetur; sicut si uxor sua aegritudinem incurrabilem incurrat, et talem quae carnalem copulam non patiatur; et similiter etiam est, si incorrigibiliter spirituali infirmitate, scilicet fornicatione, laboret.

Ad secundum dicendum, quod ipsa confusio quam reportat ex divortio, debet eam cohibere a peccato. Quod si cohibere non potest, minus malum est quod sola ipsa peccet quam quod vir peccati eius sit particeps.

Ad tertium dicendum, quod quamvis uxor post divortium non tenetur viro ad debito reddendum, et cohabitandum; tamen adhuc manet vinculum matrimonii, ex quo ad hoc tenebatur; et ideo non potest ad aliam copulam transire viro vivente. Potest tamen continentiam vivere viro vivo, nisi videatur Ecclesiam deceptam fuisse per falsos testes sententiando de divortio: quia in tali casu etiam si votum professionis emisisset, restitueretur viro, et tenebatur debitum reddere; sed non liceret ei exigere.

Ad quartum dicendum, quod exceptio illa quae est in verbis Domini, refertur ad dimissionem uxoris; et ideo objectio ex falso intellectu procedit.

ARTICULUS VI.

Utrum post divortium vir et uxor possint reconciliari.

Ad sextum sic proceditur. 1. Videtur quod post divortium vir et uxor non possint reconciliari. Regula est enim in Jure: *Quod semel bene definitum est, nulla debet iteratione retractari.* Sed iudicio Ecclesiae definitum est quod debent separari. Ergo non possunt reconciliari ulterius.

2. Praeterea, si posset esse reconciliatio, praecipue videretur quod post poenitentiam uxoris vir teneatur eam recipere. Sed non tenetur; quia etiam uxor non potest per exceptionem proponere in iudicio poenitentiam suam contra virum accusantem de fornicatione. Ergo nullo modo potest esse reconciliatio.

3. Praeterea, si posset esse reconciliatio, videretur quod uxor adultera teneretur redire ad viram ipsam revocantem. Sed non tenetur; quia jam separati sunt iudicio Ecclesiae. Ergo etc.

4. Praeterea, si liceret reconciliare uxorem adulteram, in illo casu praecipue deberet fieri, quando vir post divortium invenitur adulterium committere. Sed in hoc casu non potest uxor cogere eum ad reconciliacionem, cum iuste sit divortium celebratum. Ergo nullo modo potest reconciliari.

5. Praeterea, si vir adulter occulte dimittat per iudicium Ecclesiae uxorem convictam de adulterio, non videtur iuste factum divortium. Sed tamen vir non tenetur uxorem sibi reconciliare; quia uxor probare in iudicio adulterium viri non potest. Ergo multo minus quando divortium iuste est celebratum, reconciliatio fieri potest.

Sed contra est quod dicitur 1 Corinth. 7, 2: *Si discesserit, manere inuptam, aut viro suo reconciliari.*

Praeterea, vir poterit eam non dimittere post fornicacionem. Ergo eadem ratione potest eam reconciliare sibi.

Solutio. Respondeo dicendum, quod si uxor post divortium de peccato poenitentiam agens emendata fuerit, potest eam sibi vir reconciliare. Si autem in peccato incorrigibilis maneat, non debet eam ad se assumere, eadem ratione qua non licebat eam volentem a peccato desistere, retinere.

Ad primum ergo dicendum, quod sententia Ecclesiae divortium celebrantis non fuit cogens ad separationem; sed licentiam praebens; et ideo absque retractacione praecedentis sententiae potest reconciliatio sequi.

Ad secundum dicendum, quod poenitentia uxoris debet inducere virum ut uxorem fornicantem non accuset, aut dimittat. Sed tamen non potest ad hoc cogi, nec potest per poenitentiam uxor eum ab accusatione repellere; quia cessante culpa et quantum ad actum et quantum ad maculam, adhuc manet aliquid de reatu; et cessante etiam reatu quo ad Deum, adhuc manet reatus quo ad poenam humano iudicio inferendam; quia homo non videt cor sicut Deus.

Ad tertium dicendum, quod illud quod inducit in favorem alicuius, non facit ei praesudicium; unde, cum divortium sit inductum in favorem viri, non aufert ei jus petendi debitum, vel revocandi uxorem; unde uxor tenetur ei reddere, et ad eum redire si fuerit revocata, nisi de licentia eius votum continentiae emerit.

Ad quartum dicendum, quod propter adulterium quod vir prius innocens post divortium committit, secundum rigorem iuris non debet cogi ad recipiendam uxorem adulteram; prius tamen secundum aequitatem juris iudex ex officio suo debet eum cogere ut caveat periculo animae eius et scandalum aliorum, quamvis uxor non possit reconciliacionem petere.

Ad quintum dicendum, quod si adulterium viri

sit occultum, per hoc non aufertur jus excipiendi contra accusationem viri uxori adulterae, quamvis desit sibi probatio; et ideo peccat vir divortium petens; et si post sententiam de divortio uxor petat debitum vel reconciliacionem, vir tenetur ad utrumque.

Expositio textus.

Patronus est turpitudinis qui celat crimen uxoris. Contra, Prov. 14, 15: *Fidelis est qui celat crimen amici.* — Et dicendum, quod hoc intelligitur quando celatio non est in praesudicium correctivum; alias celans patrocinium turpitudinis praestat.

Solet quaeri, an valeat duci in conjugium quae prius est polluta per adulterium. Sciendum, quod plura sunt crimina quae propter sui enormitatem impediunt matrimonium contrahendum. Primum est incestus; secundum, uxoricidium, tertium rapina alienae sponsae; quartum, quando aliquis insidiando matrimonio filium proprium de sacro fonte suscepit; quintum, qui interfecit presbyterum; sextum, quan-

DISTINCTIO XXXVI.

Si pro extrema conditione valeat uxor separari a viro, et e converso.

Nunc de conditione videamus, an valeat conjugium dividere. Ad quod dicimus, quia non negatur ingenua posse nubere servis; sed si nescitur esse servilis conditionis, libere potest dimitti, cum servitus ejus fuerit deprehensa, secundum illud (1): *Si quis ingenuus homo ancillam alterius uxorem acceperit, et aestimat quod ingenua sit, si ipsa femina fuerit, postea in servitute detecta* (2), si eam a servitute redimere potest, faciat, si non potest, si voluerit, ancillam accipiat. Si vere ancillam eam scierit, et collaudaverit, postea ut legitimam habeat. Item ex eodem (3): *Si femina ingenua acceperit servum, sciens quod servus esset, habeat eum; quia omnes unum patrem habemus in caelis; una lex erit viro et feminae.* Cum dicitur, *Sciens illum servum, datur intelligi quod si nescierit illum servum esse, non cogitur manere cum ipso.* Si enim conditionis dolui patitur, non cogitur adhaerere ei cuius fraude decepta est. Si autem vir scierit conditionem mulieris, vel e converso, non valeat eam dimittere. Unde Zacharias Papa (4): *Si quis liber ancillam in matrimonio acceperit, non habet licentiam dimittendi eam, si consensu amborum conjuncti sunt, nisi ob fornicacionem.* De illis agit quibus alterutris conditio nota est, quando conjunguntur.

De copula servi et ancillae diversorum dominorum.

Queritur etiam, si servus unius ancillam alterius acceperit, an sit inter eos conjugium. De hoc etiam statutum est (in Concilio Cabilonensi 2, cap. 50): *Dictum est nobis, quod quidam legitima servorum matrimonia potestativa quadam praesumptione dirimant, non attendentes illud* (6) *Matth. 19, 6: Quos Deus conjunxit, homo non separet. Unde nobis visum est ut conjugia servorum non dirimantur, etiam si diversos dominos habeant; sed in uno conjugio permanentes dominis servant suis.* Et hoc in illis observandum est ubi legalis conjunctio fuit, et

(1) Refertur in Decretis causa 29, quaest. 2, cap. *Si quis ingenuus* (Ex edit. P. Nicolai).

(2) *At, in servitute dejecta.*

(3) *Nempe ex cap. Si feminae* (Ex edit. P. Nicolai).

(4) Ex quo etiam in Decretis refertur ubi supra cap. *Si quis liber* (Ex edit. P. Nicolai).

(5) *At, quaedam.*

(6) *Nicolai addit evangelicum.*

do aliquis peragit poenitentiam solemnem. Non tamen propter crimina interitum matrimonium contractum. Sed tamen sunt quaedam crimina quae dirimunt matrimonium contractum. Unum est, quando aliquis cum aliqua conjugata concubuit, et ex hoc machinatur in mortem viri cum effectu; tunc enim ad invicem contrahere non debent; et si contraxerint, separantur. Secundum est, quando praestat fidem adulterae quod ducet eam uxorem. Sed hoc intelligendum est quando tam aduter quam adultera sciebat impedimentum; alias matrimonium non dirimeretur postquam contractum esset. Tertium est, quando contrahit cum ea de facto; primum enim matrimonium facit quod non stat secundum; unde si primum non fuisset verum matrimonium, secundum stare. Sciendum etiam, quod in casu secundo et tertio, scilicet fide data de matrimonio contrahendo, etiam matrimonio contracto per verba de praesenti de facto, nisi fuerit ibi pollutio carnalis, non propter hoc dirimitur matrimonium sequens post mortem viri de novo contractum.

per voluntatem dominorum. Attende finem hujus capituli, ubi videtur innui, praeter voluntatem dominorum inter servum et ancillam non posse contrahi conjugium, vel si contrahitur, non esse ratum. Quibusdam tamen videtur inter eos posse fieri conjugium dominis ignorantibus.

De viro qui se facit servum, ut dividatur ab uxore.

Illud etiam notandum, quod si mulier virum liberum acceperit, et ille, ut causam praestet dissidia, se alienum servum fecerit; nec ille uxorem dimittere, nec illa ob vinculum conjugii in servitute redigi poterit. Unde illud (Concilii Triburienensis, et in Decret. ubi sup. cap. *Perlatum est*): *Perlatum est ad sanctam Synodum, quod quidam ingenuus ingenuam acceperit uxorem, et post filiorum procreationem occasione divortii, ejusdem servum se fecerit; utrum et mulierem necessario tenere debeat, et si tenuerit, an illa etiam servituti subijci debeat, quaesitum est.* Judicatum est uxorem minime debere dimitti; non tamen ob Christi legem mulierem in servitute redigi, dum ille non ex consensu conjugis se servum fecerit, quem liberum ipsa maritum acceperat.

De aetate contrahentium.

Hoc etiam sciendum est, quod pueri ante quatuordecimum annum, et puellae ante duodecim annos, secundum leges matrimonium inire nequeunt. Quod si ante praedicta tempora copulam inierint, separari possunt, quamvis voluntate et assensu parentum juncti fuerint. Qui vero in pueritia copulati, post annos pubertatis nolunt se relinquere, sed in conjunctione permanere, jam ex hoc efficiuntur conjuges, et deinceps nequeunt separari (1). Item. Sponsalia ante septennium contrahi non possunt; solo enim consensu contrahuntur, qui intervenire non potest, nisi ab alterutra parte intelligatur quod inter eos agitur. Duo illa exeuti sumus cum aliorum quorundam adjecione, quibus conjugium solvi potest, nec tamen solvi semper necesse est. Nunc de aliis quae personas illegitimas penitus faciunt, addendum est, et primum de ordine.

(1) *Nicolai.* Unde dicitur in Decretis causa 50, quaest. 2, cap. *Ubi non est consensus* (ex Nicolai Papa), quod qui pueris dant puellas in concubulis et e converso, nihil faciunt, nisi uterque puerorum, postquam venerit ad annos discretionis, consentiant etiam patet et mater hoc voluerit et fuerit. Item sponsalia etc.